

MEDYA VE ŞİDDET⁺

Refia PALABIYIKOĞLU*

Çevresinde olup biteni öğrenme isteği insanlığın en belirgin özelliklerinden biridir. Haberdar olma, bilgi edinme bu isteğe örnektir. Toplumun bilgilendirilmesinde güçlü bir araç olan basın yayın organları bir yandan bilgilendirirken bir yandanda karşımıza bir dünya ve bu dünyaya ait imgeler ve görüntüler sunar. Bir anlamda dünyayı nasıl algılayacağımızı söyleyerek bizi yönlendirir, belli tutum ve davranış örüntülerinin yerleşiminde önemli rol oynar, bazen de tek başına belirleyici olabilir.

Son zamanlarda toplumda şiddet olaylarının tırmanmasıyla birlikte toplumun çeşitli kesimlerinde, medyanın şiddet olgusunu yönlendirmede etkisinin olup olmadığı tartışılmaktadır. Medyanın toplum üzerindeki etkisini gelişen dünya koşulları içinde yadsımak olanaklı değildir ve yine medyanın insan davranışlarının şekillenmesinde önemli bir rolü olduğu da bilinmektedir. Ancak etkisinin hangi yönde olması gerektiğinin tartışılması gerekir. Medya toplumda varolanı yansıtmaktadır, ve dış gerçekleri aktarmaktadır. Bununla birlikte basın yayın organlarının toplumu bilgilendirirken aktardığı mesajlarda şiddet olgusunun dozunu ayarlandığını söyle-

mek güçtür. Günümüzde medyada şiddet bir araç olarak kullanılmakta ve içinde şiddet olmayan bir haberin haber olarak nitelendirilmediği durumlara gelinmiştir. Bu da dünyada olup bitenler hep bu kadar olumsuz mu sorularına, karamsar bir bakış açısına yol açarak medyanın toplumda gözlenen şiddeti artırdığı tartışmalarını başlatmıştır. Bu tartışmalar sürerken son günlerde medyanın kendisi de şiddet davranışlarının hedefi haline gelmiştir.

Şiddet konusu ile ilgili yapılan araştırmalardan bu olaylara en çok televizyonlarda yer verildiği saptanmıştır. (Erdoğan, Alemdar 1990). Toplumumuzda 1990'lı yıllarda özel televizyonların yaygınlaşmasıyla birlikte her kanalda saldırganlık öğesinin hakim olduğu programların sıklığında bir artış gözlemlendi. Herkesin ne seyrettiğinin değil de ne seyretmesi gerektiğinin belirlenmesi reyting uygulamalarıyla yapılmaya başlandı. "Reality-Show"larda kanlı sahneler, her facianın ayrıntılı ve açık bir şekilde gösterilmesi haber programlarında insanların birbirlerine hakaret etmesi, özel yaşama saldırılar, insanların birbirini dinlememesi saygısız tavırlar sıklıkla sergilenen görüntüler oldu. Bu arada geçtiğimiz günlerde bir canlı programda medya mensuplarının da hakaret ve tehditlere maruz kaldığına tanık olduk. Örneğin canlı bir programda görüş bildiren bir haber sunucusuna politik kimliği olan bir kişi tarafından yönetilen sözel saldırı ve

+ IV. Sosyal Psikiyatri Sempozyumu Çukurova Üniversitesi - Adana (Panel Konuşması)

* Doç. Dr. A.Ü.T.F. Psikiyatri A.B.D. Psikoloğu

tehditlerini gözleme olanağımız oldu. Bu da canlı programlara bir düzen getirilmesi ve medyanın bu konuya eğilmesi gerektiğini düşündürmektedir. Böyle bir iletişim tarzının izleyiciyi taraf tutmaya yönlendirme olasılığı da vardır. Bu etkisi de gözardı edilmemelidir. Aynı günlerde spor dünyasından bir başka gerginlik yaratan olayla yüz yüze geldik. Bir taraftarının cezasine giden futbolcunun maruz kaldığı şiddetin gerek yazılı basında gerekse televizyondaki görüntüleri düşündürücüdür. Bunu kayba bir tepki olarak açıklamak basite indirgemek olacaktır. Dünyadan ve ülkemizden bu tür haberlerin yanısıra şiddet unsurlarını bolca içeren polisiye, karate, korku, gerilim filmleri televizyonun en çok izlenebileceği saatlerde çok fazla seçenek bırakmaksızın izleyiciye gösterilmektedir. Buna bilim kurgu ve çocukların seyrettiği çizgi filmleri de eklersek hep şiddet içeren görüntülerle karşı karşıyayız. Görsel olarak yaşananların, insanlar üzerinde çeşitli etkileri olduğu da bilinen bir gerçektir.

Yetişkin izleyicilerin çoğu, tutumlar, değerleri, sosyal beklentileri TV den öğrenir fakat bazı değerler TV den net olarak aktarılmaz. Özellikle çocuklar yetişkinler için hazırlanan programlardan doğrudan etkilenir. Yetişkinler filmlerdeki saldırgan davranışların sonuçları üzerinde dururken, çocukların sürçten etkilendiği belirtilmektedir (Newson 1995).

Televizyonda şiddet içeren davranışların sergilenmesine bağlı olarak araştırmacılar insanların şiddete karşı giderek duyarsız hale geleceğini diğer yandan bir çözüm yolu olarak yeni saldırgan davranışları öğreneceklerini ileri sürerek eleştirmektedirler.

Uzmanların bir kısmı medya şiddetini saldırgan davranışla ilişkilendiren 1000 in üzerinde yayın olduğunu öne sürmekte ve iki önemli noktayı vurgulamaktadırlar. Bunlardan biri izleyicilerin kurban yerine suçluyla özdeşleşmeye itilmesi, diğeri medyada şiddet seyretmenin hayal bile edilemeyecek davranışların taklit edilmesine yöneltmesidir. G. Comstack 30 yıl gibi bir sürede televizyondaki şiddetin etkisi üzerine yapılmış bir çok araştırmayı gözden geçirmiş ve şiddet içeren bölümleri seyretmekle çocuklarda antisosyal davranışlar arasında güçlü bir ilişki bulmuştur. Öte yandan, sadece çocukluk döneminde değil yetişkinlik döneminde de etkili olduğu saptanmıştır. 20 yıllık bir izleme çalış-

masında çocukluk döneminde (yaklaşık 8 yaşlarında) televizyonda şiddet içerikli film seyretmekle, genç yetişkinlikte şiddet içeden bir suç ya da eş ve çocuğun istismarının ilişkisi ve bu sonucun tüm sosyo ekonomik düzeyler için geçerli olduğu bulunmuştur. (Newson, 1995).

Freedman ve Sears (1993) adlı iki sosyal bilimci televizyonda şiddet eylemlerini gözlemenin saldırganlıkla ilgili düşüncelerin uyarılmasına yol açacağı bunun davranışsal eğitime yayılmasıyla gözlenenleri eyleme daha hazır hale getireceğini vurgulayarak medya-şiddet ilişkisini açıklamaktadır. Toplumda gözlenen şiddet davranışları ile medyada sergilenen şiddet olgusuna yaklaşımda model alma ya da sosyal öğrenme süreci temel alınmaktadır. Tüm davranışlarda olduğu gibi, şiddet içeren davranışlarda da özdeşleşme, pekiştirme beklentisi gözlenen davranışın yapılması, gözlenen davranışın taklit edilmesi gibi öğrenme ilkeleri işlemektedir. Eğer TV den birşeyler öğreniliyorsa ki bunda kuşku yoktur, saldırgan davranışlarda öğrenilebilir ancak sosyalizasyon sürecinde saldırganlığın ne zaman uygun olduğu, ne zaman uygun olmadığını öğrenilmesi daha önemlidir. Bundan daha önemlisi ise, düşmanca saldırganlığın ve şiddetin öğrenilmesine izin verilmemesi ve toplumca onaylanmamasıdır.

İnsanlar gerek TV gerekse yazılı basında şiddet davranışlarıyla karşılaşılıyor. Hep olumsuz haberlerle karşılaşmak izleyici cya da okuyucunun dünyaya olumsuz, karamsar bakış açısını pekiştirmektedir. Bu tür haberlerin tekrarlı niteliği de duyarlı kimse-lerde tüm dünyanın mahvolduğu gibi bir karamsar duyguya ve duruma başa çıkmanın güç olduğu elinden birşey gelmeyeceği gibi bir algıya yol açacaktır. Hovardaoğlu (1995) tarafından cinayet ve intiharlardaki artışa hep şiddet görüntüleriyle karşılaşan insanların, dünyaya ve kendilerine olumlu bakmasının güç olduğu, bir anlamda kontrol algılarının bozulduğu ve yanlış yüklemelerinin pekiştirildiği tarzında bir açıklama getirilmektedir.

Yazılı basına da değinerek medya intihar konusunda iki çalışmadan söz etmek istiyorum. Gazetelerde belli bir süre ilk sayfalarda, soygun, cinayet, yaralanma ve intihar haberlerinin izlenmesi, hatta cinayet ve intiharın flaş haberler yapılması bu iki çalışmayı yapmamızda itici güç oldu. 1993 yılı ve 1994'ün başlarında yüksek tirajlı gazetelerde inti-

har haberlerindeki artışı ve dramatik tarzda sunulduğunu gözledik. Bu gözlemlerimiz doğrultusunda Krize Müdahale Merkezinde intihar haberlerine ilişkin tutumları ölçen ve haberlerin yayınlanma biçiminde özendirici unsurları gözden geçiren iki çalışma yürüttük. Tutum çalışmasında genel olarak okuyucu intihar haberlerinin fotoğrafsız, kısa, iç sayfalarda, yorumsuz ve ayrıntıya girmeden verilmesi yönünde tutumlar sergiledi. Ayrıca intihar haberleri karşısında yaşanan duygunun "üzüntü" olarak belirtilmesi ve de bu haberlerden yakınlarının etkileneceğinden duyulan endişe bu çalışmanın diğer anlamlı bulgularıydı. (Palabıykoğlu ve ark. 1995) İntihar haberlerinin yayınlanma biçiminin araştırıldığı çalışmada, intihar davranışı açısından etkilenebilecek en açık grup olarak 15-25 yaş grubuna ait haberlerin oran olarak en yüksek olduğu saptandı. Bunun yanı sıra haber içeriğinde intihar yöntemleri konusunda ayrıntıya girildiği çarpıcı başlıklarla sunulduğu ve tutum çalışmasının bulgularıyla çelişen fotoğrafların yer aldığı gözlemlendi. (Refia Palabıykoğlu ve ark. 1994).

Bazı gazetelerin yayın politikalarına göre intihar haberlerini hiç vermemeyi yeğlemesi ki haber değeri olmayan olağan bir davranıştır mesajı taşımaktadır. Diğer bazı gazetelerin ise, taklit ve özendirici unsurlar taşıyan dramatik tarzda sunumu, basın toplumda tutarlı ve duyarlı olmasının gerekliliğini de düşündürmüştür. Gelişmekte olan bu eğilim endişe verici olduğundan koruyucu ruh sağlığı alanında hizmet veren profesyoneller olarak K.M.M.den intihar haberlerinde model alma etkisini azaltıcı uyarıcılar konusunda bir duyuru yapıldı. Koruyucu ruh sağlığı olduğunda ruh sağlığı profesyonelleriyle medya mensuplarının bu tür haberlerde işbirliği önemli bir adım olacaktır kanısındayım. Bu girişimlerimize paralel olarak medya mensuplarının, özdenetimlerini sağlamak amacıyla bir araya geldiklerini ve bazı ortak noktalarda görüş birliğine vardıklarını görmek sevindirici olmuştur. Ancak ruh sağlığını etkileyebilecek kötü haberlerde haberin etkisini azaltabilecek uyarıcılar konusunda medya mensuplarıyla ruh sağlığı profesyonellerinin bir işbirliği ve görüş birliği de koruyucu ruh sağlığı alanında önemli bir adım olacaktır inancındayım.

Araştırma sonuçları temel alındığında medyadaki şiddet ile toplumda gözlenen şiddet davranışları arasında neden-sonuç ilişkisinden söz edilmesi

güçtür. Ancak medyanın insan davranışlarını etkileme gücünü yadsımak da mümkün değildir. Günümüzde ise, hangi yönde etkilemesi gerektiği tartışma konusu olmalıdır. Yurt dışında yapılan araştırma sonuçları özellikle laboratuvar deneylerinin ortamı, gerçek yaşama pek benzememekle birlikte TV'deki şiddetin saldırganlığı artırdığı yönünde bulgular sergilemektedir. Alan çalışmalarında ise her zaman bu kadar tutarlı bulgular elde etmek güçtür. Bu nedenle günümüzde şiddet izlemeyle ilgili sonuçlar laboratuvar deneylerinden elde edilen bazı yordamalar aracılığıyla elde edilmiştir (Freedman, Sears 1993) Ülkemizde ise medya şiddet ilişkisini ele alan sınırlı sayıda çalışma vardır. Bu alanda boşluğu dolduracak sistematik araştırmalara gereksinim giderek kendini hissettirmektedir.

TV'nin saldırganlık ve şiddet davranışları kadar öğretici-bilgi verici etkilerinin ve potansiyelinin olduğu da bilinmektedir. Bir haberin yayınlanma kararında şiddet, başarısızlık felaket değil, dünyaya ne kadar şekil verme potansiyeline sahip olduğu kriter olarak alınırsa, umut vaat eden, yaşamın tüm aşamalarında, insanoğlunun başarılarına da işaret eden değişikliklerden haberdar olunacaktır (Lewis 1994).

Ülkemiz gibi hızlı sosyal değişme, kalkınma süreci içinde bulunan toplumlarda bireye değişen ve gelişen rolleri öğretmede kitle iletişim araçları etkili olabilir ve de toplumu bilgilendirme ve yönlendirme sorumluluğunu yaşadığımız olayları dikkate alarak üstlenebilir.

Toplumdaki insanlarda ilgileriyle tercihleriyle kitle iletişim araçlarını yönlendirme gücüne sahiptir. Bu açıdan öncelikle toplumun şiddete karşı duyarlılık kazanması gerekir. Sözlerimi bitirirken medya da şiddet izlemenin gerçek yaşamda saldırgan davranışlar üzerinde etkisinin olup olmadığı konusunda toplumda işsizlik, silah ve alkolün kolay elde edilebilirliği hızlı yaşanan göç, çocuk yetiştirme ve eğitiminde duyarsızlık gibi şiddete yol açan koşulların varlığında, medyanın saldırgan davranışları artırma yönünde etkili ancak tek başına belirleyici olamayacağını belirtmek istiyorum. Medyanın toplumdaki etkileri düşünülürken ruh sağlığı alanında medyanın öğretici, bilgi verici yönünden yararlanmanın önemini bir kez daha vurgulamak istiyorum.

KAYNAKLAR

Erdoğan S, Alemdar K (1990). İletişim ve Toplum. Bilgi Yayınevi, Ankara.

Freedman YL, Sears DO, Carlsmith JM (1993). Sosyal Psikoloji Çev. A, Dönmez İmge Kitapevi Yayınları Ankara.

Hovardaoğlu (1995). Medya ve Şiddet Türk Psikolojisi Bülteni Nisan, Sayı 2, 47-50.

Newson (1995). Televizyonda Şiddet ve Çocukların Korunması Özet. Çev. Şeniz Özusta Düzen. Türk Psikoloji Bülteni, Nisan. (2), 59-61.

Palabıyıköğlu R, Azizoğlu S, Haran S, Özayar H (1994). Gazetelerdeki İntihar Haberlerinin Okuyucuya Nasıl Yansıtıldığına İlişkin Bir Çalışma. Kriz Dergisi (2), 285-292.

Palabıyıköğlu R, Hovardaoğlu S, Azizoğlu S (1995). Gazetelerde Yayınlanan İntihar Haberlerine İlişkin Tutumlar. 3P Dergisi 3(1), 15-20.